

Немець Л.М., Редіна В.А., Скриль І.А. УДК 911.3.
**СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОГО
ТУРИЗМУ**
(НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ СТАНЦІЇ ЮНИХ ТУРИСТІВ)

Постановка проблеми. В умовах розбудови української держави і формування громадянського суспільства зростає значення розвитку системи дитячо-юнацького туризму, завданнями якого є формування морального й фізичного здоров'я підростаючого покоління, його інтелектуальний розвиток шляхом залучення до активного пізнання світу. Комплексні дослідження цього виду соціального туризму з метою вдосконалення програм розвитку системи дитячо-юнацького туризму на загальнодержавному та регіональному рівнях є актуальними питаннями сьогодення. Суспільна географія може внести вагомий вклад у вирішення зазначеної проблеми.

Метою статті є аналіз соціокультурних аспектів сучасного розвитку системи дитячо-юнацького туризму, висвітлення досвіду роботи Харківської обласної станції юних туристів в зазначеному напрямку.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню питань розвитку системи дитячо-юнацького туризму приділяли увагу у своїх роботах вітчизняні вчені – педагоги, географи, такі як: М.П. Крачило, В. П. Корнєєв, М. П. Откаленко, Т. Б. Тетерський, ін. Вони розглядали форми і методи туристсько-краєзнавчої діяльності з учнівською молоддю, акцентували увагу на її пізнавальній та виховній функціях. Розробкою суспільно-географічних основ функціонування системи дитячо-юнацького туризму в Україні та її територіальної організації займався О. В. Колотуха. Ним проведено оцінку ресурсного потенціалу території України для цілей дитячо-юнацького туризму, розроблено схему рекреаційно-туристського районування Кіровоградської області[2]. Враховуючи важливість розвитку системи дитячо-юнацького туризму як одного з пріоритетних напрямів соціального туризму, існує необхідність більш детального дослідження різних його аспектів, в тому числі соціокультурних, на регіональному рівні.

Не з'ясовані раніше частини загальної проблеми. Туризм складає невід'ємну частину життя людини. Необхідність подорожей займає важливе місце в системі базових потреб людини. Останнім часом все частіше при визначенні туризму використовують термін «феномен». Дійсно, туризм – це багатоаспектне явище суспільного життя, яке складно однозначно визначити. Він виступає предметом дослідження багатьох природничих і суспільних наук, а тому потребує комплексного і міждисциплінарного підходу.

Індустрія туризму – одна з найбільш сталих складових світової економіки, яка за останні десятиріччя має стабільні темпи зростання і вважається одним з найперспективніших напрямків соціально-економічного розвитку багатьох країн світу. Сьогодні в туризмі зайнято понад 260 млн. чоловік, тобто 6% економічно активного населення планети. На його долю припадає 7% загального обсягу інвестицій, 11% світових споживчих витрат, третина світової торгівлі послугами. Туризм здійснює вагомий вплив на такі ключові галузі господарства як транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання тощо. За прогнозами спеціалістів XXI століття стане століттям туризму [3].

З іншого боку, сучасний погляд на туризм має базуватися на його «людському вимірі», гуманістичному підході. Людина, що подорожує – це не просто «споживач туристського продукту», що пересувається у просторі та часі, а особистість, яка засобами мандрівок, подорожей, походів, екскурсій прилучається до світу природи, культурної спадщини інших країн, народів, людей. Туризм дає людині можливість гармонійно поєднувати прагнення до відпочинку і пізнання нового у зовнішньому світі з потребами та особливостями власного внутрішнього світу, з індивідуальним духовним розвитком. За рахунок позитивного впливу туризму починає змінюватись особисте життя людини, її побут, духовно – емоційна сфера, ментальні особливості інтелекту. Таким чином, туризм може розглядатись як наслідок і одночасно один з вирішальних факторів сенсу та якості життя в сучасному суспільстві.

Вже не викликає сумніву той факт, що туризм сьогодні – це одночасно вид економічної діяльності та соціокультурний феномен. На цьому наголошують більшість дослідників туристичної галузі. На думку М. Цюрупи туризм – «складний соціокультурний та історичний феномен, який з форми проведення дозволяв та способу заняття вільного часу поступово перетворився у фактор світового значення століття й тисячоліття» [6].

О.О. Любіцева підкреслює, що «туризм виступає засобом комунікації та саморозвитку, підвищення рівня освіти та загальної культури шляхом ознайомлення з культурою, побутом, традиціями та віруваннями, стилем життя інших народів, з культурною спадщиною людства та перлинами природи[3]. Під час подорожі «людина не просто споглядає світ, або використовує його, а захоплюється ним, милується та засвоює багатства природи і людської культури, перетворюючи набуті враження і знання на власні надбання особистої духовності» [6].

Останнє є особливо важливим, коли мова йде про підростаюче покоління як майбутнє кожної держави. Виходячи з цього, постає потреба вироблення системного підходу до проведення молодіжної політики, сприяння духовному і фізичному розвитку підростаючого покоління, виховання у нього почуття патріотизму [5]. Важливим аспектом проблеми молоді людини є її формування як активної особистості, духовно багатой і гармонійно розвинутої. Є аксіомою, що особистістю не народжуються, а стають, останнє багато в чому залежить від того, як молода людина вчиться сприймати об'єктивно існуючі реалії навколишнього світу через свої суб'єктивні здібності.

**СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОГО ТУРИЗМУ
(НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ СТАНЦІЇ ЮНИХ ТУРИСТІВ)**

У сучасному українському суспільстві цей процес відбувається в складних умовах економічного та політичного перетворення, реформування, які суттєво змінюють соціально-культурне середовище молодого покоління, діяльність освітніх закладів, дитячих і молодіжних об'єднань. Формування ринкових механізмів в державі принесли негативні тенденції, які набули загрозливих явищ через різні обставини – це різке розшарування суспільства, зниження життєвого рівня більшості населення, падіння суспільної моралі, що призводить до росту дитячої злочинності, наркоманії та інших форм асоціальної поведінки молоді, створюючи загрозу соціальній безпеці суспільства. У цих умовах різко зростає роль системи позашкільної освіти в Україні, яка має історично унікальний досвід роботи, зберегла потужний кадровий потенціал, матеріальну базу. Значне місце в системі позашкільної діяльності відводиться туристсько-краєзнавчій роботі, метою якої є залучення учнів до активного вивчення історії та культури рідного краю, довкілля, його об'єктів та явищ, формування практичних вмінь і навичок з туризму і краєзнавства [1].

Сьогодні в Україні існує розгалужена мережа спеціалізованих закладів туристсько – краєзнавчої роботи, центрів туризму, станцій юних туристів, яку вдалося зберегти і навіть розширити зусиллями справжніх фахівців, вчених, педагогів. Нині діють 104 центри туризму і краєзнавства учнівської молоді та станцій юних туристів, серед яких 22 – обласних, 48 – міських, 32 – районних.

Досвід роботи позашкільних закладів Харківщини та обласної станції юних туристів (облСЮТур) свідчить про те, що процесу формування гармонійної особистості сприяють заняття в гуртках туристсько – краєзнавчого профілю, де поєднується теоретична і практична робота. Дитячо – юнацький туризм у позашкільному закладі виконує ряд соціокультурних функцій і має наступні суттєві переваги:

1. Соціальна функція. У 2008 році у позашкільних закладах Харківщини працювали 859 бюджетних гуртків (82 на облСЮТур), в них навчались 13663 учні (1456 на облСЮТур). Особливістю цього є можливість вибору підлітками з 23 найрізноманітніших профілів туристсько – краєзнавчих гуртків справу до вподоби та особистих потреб. Гуртківці на заняттях отримують знання, а в процесі практичної діяльності засвоюють основні навички з техніки пішого туризму, лижного туризму, велотуризму, тощо. Заняття краєзнавством дають можливість отримати теоретичну підготовку з історії, культури, географії, геології рідного краю, підготуватись до здійснення туристсько-краєзнавчої подорожі. Так проявляється соціальна функція туризму, до занять в гуртках широко залучаються вихованці з різних соціальних груп, найчастіше з малозабезпечених сімей.

2. Пізнавальна функція. У 2007 – 2008 році 1886 юних туристів-краєзнавців Харківщини брали участь у ступеневих, категорійних походах, 2150 учнів подорожували по путівках облСЮТур до інших міст України. Географія подорожей юних туристів широка: Карпати, Крим, Київ, Чернігів, Умань, Львів тощо. Відповідно до доручення президента України від 07. 11 . 2005 р. № 1 – 1/1222 Міністерством культури і туризму, Міністерством освіти і науки, Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державним комітетом телебачення і радіомовлення розроблено та затверджено Міжгалузеву програму «Пізнай свою країну» на 2007 – 2012 роки, метою якої є поліпшення національно-патріотичного виховання, відродження духовності, формування гармонійно розвиненої особистості та пропаганда здорового способу життя серед дітей і молоді. Тому останніми роками активізувалася екскурсійна робота з учнівською молоддю, про що свідчать статистичні дані. Так, кількість автобусних екскурсій, здійснених через обласну станцію юних туристів, зросла з 150 (2005 р.) до 289 (2008 р.). Відповідно зросла і кількість учнів, що відвідали такі екскурсії – з 6000 (2005р.) до 12000 (2008 р.).

За статистичними даними Харківської обласної станції юних туристів, загалом у 2008 році активними формами туристсько-краєзнавчої роботи охоплено 35 295 учнів Харківщини, що складає 14% від загальної кількості учнівської молоді, що значно вище середнього показника по Україні (7%).

Під час туристсько-краєзнавчої подорожі зовнішнім середовищем останньої виступають елементи культури, історичних подій, географії того регіону, яким подорожують юні туристи. Така подорож передбачає відвідування найбільш привабливих природних та заповідних територій, історичних місць, музеїв, культурних споруд, що безумовно позитивно впливає на внутрішній світ молоді, викликає почуття патріотизму, гордості за свою державу, формуючи особливий український менталітет.

3. Комунікативна функція. Туристсько-краєзнавчий гурток – це колектив, у якому дитина вчиться спілкуватися, а під час подорожі разом з товаришами спільно вирішувати різноманітні практичні питання. Це готує молодь для подальшого дорослого життя через процес виховання у колективі, сумісне спілкування тощо. Крім того, під час подорожі гуртківці спілкуються з місцевими жителями, встановлюють соціальні контакти, знаходять друзів, вчать вирішувати реальні життєві ситуації, проходять певну соціальну адаптацію.

4. Екологічна функція. Гуртківці позашкільних закладів під керівництвом фахівців – педагогів розробляють екологічні стежки, беруть участь в екологічних акціях „Першоцвіти Харківщини”, „Замість ялинки – букет”, „Обережно – яр”. Екологічному вихованню сприяють екологічні екскурсії до Національного природного парку „Гомільшанські ліси”, до заповідних куточків Харківщини, зокрема с. Коробові Хутори, с. Гайдари (Зміївський район), гору Кременець (Ізюмський район) та багатьох інших цікавих об'єктів.

Колективне перебування в організованих туристських групах сприяє формуванню дбайливого ставлення до навколишнього природного світу, оскільки діє принцип взаємовідповідальності кожного за вчинене в природному середовищі. Крім того, для особистості важливо, що про неї та її вчинки думають

товариші, і це також виступає стимулюючим фактором для бережливого ставлення до природи, розвитку духовно-моральної сфери молоді людини.

5. Виховна функція. Могутнім фактором виховання виступає сам дитячий туристський колектив, в якому діти та підлітки перебувають не один рік. Але найбільше ця функція проявляється під час туристсько-краєзнавчої подорожі. Дитина потрапляє в незвичні для себе умови, що потребують від неї проявити самостійність, зібраність, навички взаємодопомоги, доброзичливість, а часто і силу волі для подолання труднощів. Учасники походу включаються в процес самообслуговування, велику роль відіграє і трудове виховання, формуючи нові навички.

6. Оздоровча функція. Вихованці туристсько-краєзнавчих гуртків отримують системну фізичну підготовку протягом всього року в спортивних залах, під час практичних занять і одноденних походів, у профільних туристських таборах та багатоденних туристсько-краєзнавчих експедиціях. В цілому, все це впливає не лише на формування духовної сфери особистості, а й дає оздоровчий ефект, розвиває потребу в подальших заняттях фізкультурою, заохочує до подорожей.

Висновки та перспективи подальших розробок Колектив Харківської обласної станції юних туристів разом з вченими ХНУ ім. В. Н. Каразіна вбачають головні завдання в наступному:

– виконанні завдань Стратегії розвитку туризму і курортів, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2008 року №1088, Міжгалузевої програми «Пізнай свою країну», заходів щодо державної підтримки розвитку молодіжного та дитячого туризму;

– наданні методичної та практичної допомоги навчальним закладам, зацікавленим громадським установам в організації туристсько-краєзнавчої роботи з учнівською та студентською молоддю;

– збереженні й розвитку системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів профільних і комплексних навчальних закладів;

– залученні до туристсько-краєзнавчої діяльності студентської молоді, дітей та підлітків, які потребують соціальної допомоги, дітей, що живуть у сільській місцевості;

– розвитку видів дитячо-юнацького туризму, поширенню екскурсійної роботи серед учнівської та студентської молоді.

– розробці нових навчальних спецкурсів та спецкурсів – практикумів для студентів соціо-економіко-географів за спеціалізацією «Екскурсійна діяльність та дитячо-юнацький туризм».

Таким чином, в умовах зростаючої соціальної нестабільності дитячо-юнацький туризм та краєзнавство стають головними чинниками формування всебічно розвинутої особистості з активної життєвої позицією, національною самосвідомістю, загартованою фізично і духовно. Враховуючи важливість соціокультурних функцій сучасного дитячо-юнацького туризму, потрібні їх подальші суспільно – географічні дослідження.

Джерела та література

1. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22 червня 2000 р. – № 1841–III.
2. Колотуха О. В. Географія дитячо – юнацького туризму в Україні: Навчальний посібник – К.: Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, 2008 р.
3. Любіцева О. О. «Ринок туристичних послуг» (геопросторові аспекти) – К.: «Альтерпрес», 2002 р.
4. Практика сучасного туризму в Україні (праксеологія туризму): стан та перспективи. Матеріали VI-х аспірантських читань. – К.: вид-во «КУТЕП», 2004 с.
5. Федорченко В. К., Дворова Т. А. Історія туризму України: Навч. посіб.– К.: Вища шк., 2002 с.
6. Філософські нариси туризму: Науково-навчальне видання / За редакцією док. філос. наук, професора, члена-кореспондента НАН України Пазенка В.С. – К.: Український центр духовної культури, 2005 с.

Сахнова Н.С., Шумский В.М., Сидорчук И.Б.

УДК 911.3:338.48 (477.75)

РАЗВИТИЕ ЭКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМА В КРЫМУ

Постановка проблемы. Спрос на различные виды экстремального туризма в мире постоянно растет, а, следовательно, и увеличивается значение экстремального туризма в экономике отдельных стран и регионов. Крым является именно тем регионом, где имеются благоприятные предпосылки для его развития: факторы, обуславливающие как развитие туризма в целом (климат, пейзажи, морская рекреация, культурно-исторические ресурсы), формирующие спрос на отдых в Крыму, так и специфические, непосредственно обеспечивающие возникновение и функционирование активных видов туризма. Крымская индустрия развлечений в последнее время делает ставку на экстремальный туризм. Это перспективное направление для некоторых операторов становится профильным. Однако Крым не использует и десятой части собственных возможностей. Туры мало разрекламированы и дают прибыль лишь несколько месяцев в году. Хотя при надлежащих инвестициях экстремальные виды туризма могут частично решить проблему сезонности функционирования рекреационного комплекса Крыма.

Учитывая вышеизложенное, **целью** данной работы является на основе географического анализа факторов становления и особенностей развития экстремального туризма в Крыму разработать рекомендации по усовершенствованию данной отрасли туристской деятельности для создания привлекательного образа Крыма на международной арене.

Невыясненные ранее части общей проблемы. В классификации туристических путешествий и разделении их на виды важнейшее значение имеет цель поездки, на которой основана функциональная